

NİMŞEHİT'İN ŞİİRLERİNDE GİYİM-KUŞAM, SÜS VE EV EŞYALARI

[Araştırma Makalesi / Research Article]

Serpil SOYDAN*

Geliş Tarihi: 06.07.2024

Kabul Tarihi: 09.08.2024

Öz

Kültür, bir toplumun ortak yaşayışından doğan maddi ve manevi değerlerdir. Bu değerler içerisinde yer alan söz varlığı, önemli bir kültürel ve maddi değerdir. Bir milletin sözlü ve yazılı edebiyat eserlerinde var olan söz varlığı, aynı zamanda o milletin sosyal ve kültürel yaşamı hakkında bilgi edinmede yardımcı olan en önemli dil ögesidir. Bu çalışmanın amacı, Nimşehit'in yaşadığı dönemdeki sosyal ve kültürel yaşama ait giyim-kuşam, süs ve ev eşyaları ile ilgili söz varlığını şiirlerinden hareketle ortaya koyarak, bu söz varlığının Yeni Uygur, Çağatay ve Özbek Türkçesi sözlüklerindeki kullanımını tespit etmektir. Bu söz varlığının tespiti için, Uygur Şair Nimşehit ve Şiirleri adlı eser kaynak olarak kullanılmıştır. Eserden tespit edilen veriler şöyledir: 1. Kıyafetler: Alt Bedene Giyilenler: Tambal "pantolon"; Üst Bedene Giyilenler: Etles köynek "atlas gömlek", Köynek "gömlek", Toğığan rexttin kıyım "dokunmuş kumaştan giysi", Giriş köynek "saten elbise"; Vücudun Tamamını Örtten/Giyilen Giysiler: Tonlar "cübbe", Yipek köynek "ipek elbise"; 2. Ayağa Giyilenler: Betinke "sandalet"; 3. Süs Eşyaları ve diğer aksesuarlar: Takılar: Toyluq "Düğünde erkek tarafının kız tarafına aldığı kıyafet, takı gibi şeyler.", Altun sapaq "altın küpe", Altun üzük "altın yüzük", Bileyzük "bilezik", Mervayit boyuncaq "inci kolye". Başa ve yüze takılan aksesuarlar: Qadaq doppa "takke", Söser tumaq "süt emen hayvanın derisinden yapılan şapka türü", Şepke "şapka", Tumaq "kalpak", Çümbel "peçe", Romal "başörtü", Tac "taç". Omuza, boyuna takılan veya atılanlar: Duxava, bortme şal "kadife ve ipek şal". Ev eşyaları: Körpe "pamuklu döşek, yatak", Yotqan "yorgan", Löñge "havlu", Yağlıqlar "mendiller"; Yuñ buyum "yün eşya", Kigiz "kilim". Nimşehit'in şiirleri incelediğinde giyim-kuşam, süs ve ev eşyalarına ilişkin söz varlığının daha çok günlük yaşamla özdeşleşen, Şepke "şapka", Tumaq "kalpak", Çümbel "peçe", Tambal "pantolon", Köynek "gömlek", Yipek köynek "ipek elbise", Ton "cübbe" gibi giyim ve süs eşyaları olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nimşehit, Yeni Uygur Türkçesi, Giyim-Kuşam Eşyaları, Süs Eşyaları, Ev Eşyaları.

CLOTHING, ORNAMENTS AND HOUSEHOLD ITEMS IN NİMŞEHİT'S POEMS

Abstract

Culture is the material and spiritual values arising from the common life of a society. The vocabulary included in these values is an important cultural and material value. The vocabulary existing in the oral and written literary works of a nation is also the most important language element that helps in obtaining information about the social and cultural life of that nation. The aim of this study is to reveal the vocabulary related to clothing, ornaments and household items related to the social and cultural life of the period in which Nimşehit lived, based on his poems, and to determine the use of this vocabulary in New Uyghur, Chagatai and Uzbek Turkish dictionaries. The work titled Uyghur Poet Nimşehit and His Poems was used as a source for determining this vocabulary. The data determined from the work is as follows:

* Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
e-posta: ssoydan078@gmail.com
Orcid: 0000-0001-7180-8769.

1. Clothes: Things Worn on the Lower Body: Tambal "trousers"; Things Worn on the Upper Body: Etlés koynek "atlas shirt", Köynek "shirt", Toqiğan rexttin kiyim "woven fabric clothes", Girip koynek "sateen clothes"; Clothes Covering/Worn on the Entire Body: Tonlar "robes", Yipek koynek "silk dress"; 2. Things Worn on Feet: Betinke "sandals"; 3. Ornaments and other accessories: Jewelry: Toyluq "Things such as clothes and jewelry that the groom's relatives buy for the bride's relatives at the wedding.", Altun sapaq "gold earrings", Altun üzük "gold ring", Bileyzük "bracelet", Mervayit Boyunçaq "pearl necklace". Accessories worn on head and face: Qadaq doppa "skullcap", Söser tumaq "type of hat made from the skin of a suckling animal", Şepke "hat", Tumaq "kalpak", Çümbel "chaddar", Romal "headscarf", Tac "crown". Things worn or thrown on the shoulders or around the neck: Duxava, bortme şal "velvet and silk shawl". Household goods: Körpe "cotton mattress, bed", Yotqan "quilt", Löñge "towel", Yağlıqlar "handkerchiefs"; Yuñ buyum "woolen goods", Kigiz "rug". When Nimşehit's poems are examined, it is seen that the vocabulary related to clothing, ornaments and household items are mostly clothing and ornaments identified with daily life, such as Şepke "hat", Tumaq "kalpak", Çümbel "chaddar", Tambal "trousers", Köynek "shirt", Yipek koynek "silk dress", Ton "robe".

Keywords: Nimşehit, New Uyghur Turkish, Clothing Items, Ornaments Items, Household Items.

Giriş

Kültür, bir toplumun ortak yaşayışından doğan maddi ve manevi değerlerdir. Bu değerler içerisinde yer alan söz varlığı, önemli bir kültürel ve maddî değerdir. Bir milletin sözlü ve yazılı edebiyat eserlerinde var olan söz varlığı, aynı zamanda o milletin sosyal ve kültürel yaşamı hakkında bilgi edinmede yardımcı olan en önemli dil ögesidir. Söz varlığı üzerine yapılan bu çalışmanın amacı, Nimşehit'in yaşadığı dönemdeki sosyal ve kültürel yaşama ait giyim-kuşam, süs ve ev eşyaları ile ilgili söz varlığını şiirlerinden hareketle tespit etmek, ayrıca bu söz varlıklarının Özbekçe-Türkçe Sözlüğü, Türkçe-Özbekçe Sözlüğü, Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğünde tanıklanıp tanıklanmadığını belirleyip, tanıklanan söz varlıklarının hangi anlamda sözlüklerde yer aldığını ortaya koymaya çalışmaktır. Bu söz varlığının tespiti için, Neşe Harbalioğlu'nun *Uygur Şair Nimşehit ve Şiirleri* adlı eser kaynak olarak kullanılmıştır. 1929-1971 yılları arasındaki şiirlerinin yer aldığı bu eserde Nimşehit, yaşadığı bu dönemlerde etkisinde kaldığı kültürel ve sosyal yapıyı da gözler önüne serecektir. Çin yönetimine karşı 1933 yılında çiftçilerin başlattığı ayaklanmaya katılıp yaralandığı için şiirlerinde bu tarihten sonra "Nimşehit" mahlasını kullanmış olan Armiye İli Sayrami, Arap, Fars dil ve edebiyatlarını, tarih, felsefe, mantık gibi bilimleri de öğrenmiş olup, eserlerinde toplumcu bir şair olmanın etkisiyle hem yazı dili hem de konuşma dilinin olanaklarından da yararlanmıştı. Didaktik, lirik, tahkiye, tasvir veya kendi kendine konuşuyormuş edasıyla monolog tarzında yazdığı şiirlerinde şairin halk deyiş ve ifadelerine de yer vermesi halktan uzak kalmadığını gösteren önemli bir unsurdur. Ayrıca topluma dönük bir şair olması, sosyal ve kültürel yaşama ait söz varlığını eserlerinde bir kültür taşıyıcısı olarak kullanmasını sağlamıştır.

Toplumların coğrafi şartları, inanışları, örf-âdet ve gelenekleri, yaşayış biçimleri, iklimi bu sosyal ve kültürel yapıyı şekillendirir. Aynı zamanda giyim-kuşam kültürünün toplumsal, bölgesel olarak da farklılaşmasını sağlar. Bu açıdan kültürel ve bireysel estetik zevkler ile bir araya getirilerek nakış nakış işlenmiş kıyafetler ekolojik koşulların, toplumsal ve kişisel değer yargıların, törelerin, kültürel ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği önemli bir kültür ögesi ve kültür taşıyıcısı olur (Tezcan, 1983: 255-257).

Hem bir kültürel öge hem de kültür taşıyıcısı olan giyim-kuşam ve süslenme ile ilgili alanyazında pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şöyledir: Tezcan (1983), *Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim* adlı çalışmasında, ilkel toplumlarda giyim, millilik ögesi olarak giyim, Türklerde giyim, giyimde yöresel farklılaşma, günümüzde giyim, giyimde değişme, giyimin ekonomik ve ticari yönü gibi pek çok başlık altında giyim olgusunu irdelemiş ve değerlendirmiştir. Çetin (2008), *Kazan-Tatarlarında Giyim-Kuşam*

Kültürü adlı çalışmasında, Kazan-Tatarlarının giyim-kuşam kültürünü, şehirde yaşayan zengin tabakanın giyim kültürü, köylü insanların giyim kültürü olarak iki grupta incelemiş, günlük kıyafetler yanında bayram kıyafetlerinin de bulunduğunu, kadın ve erkek kıyafetlerinin ayrı ayrı olduğunu belirtmiştir. Giyim-kuşam sanatının kendi içinde dokuma, süsleme, deri mozaiği sanatı gibi birçok sanatı da birleştirdiğini dile getirmiştir. Yıldırım, Özgen(2013), *Divânü Lügâti't Türk'te Yer Alan Giyim Kuşam ve Süs Eşyaları Adları* adlı çalışmasında, Kaşgarlı Mahmut'un, Divânü Lügâti't-Türk'te kaydettiği giyim-kuşam ve süs eşyaları ile ilgili adları belirlemiş, tarihsel süreçteki durumlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Begiç(2016), *Giyim-Kuşam Kültüründe Keçe Sanatına Tarihsel Bir Bakış* adlı çalışmasında, keçenin Türk giyim kuşam kültürü içindeki yeri ve tarihsel süreçteki değişimlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Ertürk (2018), *Orta Asya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Türklerde Giyim Kuşam* adlı çalışmasında, Göktürk, Uygur, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini içine alan metinlerden hareketle yüzyıllar boyunca gelişip zenginleşen giyim-kuşam geleneğini detaylı bir şekilde ortaya koymuş, Türk kültürünün dünya kültürleriyle harmanlanmasından dolayı giyim-kuşamın insanların etnik kökenlerinden dinlerine, kimliklerine kadar pek çok bilgiyi verebildiğinden bahsetmiş, aynı zamanda tezhip, çini, sedefçilik gibi birçok süsleme sanatını ve bu sanatta kullanılan motiflere kadar birçok konuyu ele almıştır.

Ceran (2019), *Karahanlı Türkçesi Metinlerinde Giyim Kuşam Adları* adlı çalışmasında, giyim-kuşam adları ile ilgili tanımlar ve sınıflandırmalar yapmış, giyim-kuşam adlarının tanımlarını yaparak köken ve etimolojileri hakkında detaylı bilgiler sunmuş ve etimolojik sözlüklerden hareketle çağdaş lehçelerde hangi şekillerde yaşadığını göstermeye çalışmıştır. Taranan metinlerde giyim kuşam adlarına verilen anlamlar arasında karşılaştırmalar yapmıştır. Özkan Nalbant ve Aman (2019), *Çağatay Dönemi Giyim Kuşam ve Süslenme Terimleri* adlı çalışmasında, Çağatay Türkçesi sözlüklerinden ve eserlerinden giyim-kuşam ve süslenme terimlerini tespit etmiş, kullanım amaçlarına göre sınıflandırmıştır. Giyim-kuşam ve süslenme terimleri ile ilgili 138 Türkçe, 15 Moğolca, 21 Farsça ve 14 Arapça olmak üzere 188 sözcük belirlemiştir. Toplam söz varlığı içinde Türkçe kelimelerin yoğunluğunun % 70'i geçtiğini, Moğolca ve Arapça kelimelerin %8, Farsça kelimelerin ise %12 ile sınırlı kaldığını ifade ederler. Aliyeva (2020), *Türkdilli Sözlüklerde Yer Alan Giyim Kuşam Adları Üzerine* adlı çalışmasında, Oğuz grubu Türk Dilleri sözlüklerinde gözlemlenen günlük törenler ile düğün ve yas törenleri, bayram günleri, mevsime göre kışın veya yazın giyilen Türk erkek ve kadın giyim-kuşam adlarını incelemiş ve bu kelimelerin Azerbaycan, Türk, Türkmen, Gagavuz Türkçeleri de dâhil olmak üzere, sözlüklerdeki anlamsal benzer ve farklı özellikleri araştırmıştır. Altıncılıç (2020), *Göktürk Devri Giyim Kuşam Geleneğine Bir Bakış* adlı çalışmasında, müzelerde sergilenen Göktürk devrine ait eserlerin, basılı ve dijital kaynak taramalarından elde edilen veriler ışığında, sanatsal ve sosyal açıdan değerlendirmeler sunmaktadır. Veli (2022), *Eski Uygurlarda Yerleşik Yaşam Kültürü* adlı çalışmasında, yerleşik yaşamda yüksek bir medeniyet yaratmış olan Koço / İdikut Uygurlarının yerleşik yaşam kültürünü; konut, beslenme ve mutfak, giyim kuşam, süslenme kültürü başlıklarıyla dönemin yazılı kaynakları olan Uygur sivil belgeleri ve Budist ve Manihaist Uygur çevrede üretilen eserlerden derlenen ilgili söz varlıklarından hareketle tarihî ve karşılaştırmalı yöntemle incelemeye çalışmıştır. Serbest (2023), *Uygur Türklerinin Giyim-Kuşam Kültüründe Öne Çıkan Semboller* adlı çalışmasında, Türk kültürünün geçmişten günümüze taşınmasında önemli bir yeri olan köklü bir tarihe, zengin bir kültürel mirasa sahip Uygur Türklerinin giyim-kuşam ve kıyafetlerinde ön plana çıkan sembollerini gösterge bilimi açısından incelemiş, Uygur Türklerine ait giyim-kuşam kültürü içerisinde ön plana çıkan kıyafetler ve bu kıyafetlerin ifade ettiği sembollerini, Barthes'in gösterge bilimsel çözümleme yöntemi ile ele alarak yorumlamış, dizge ve dizim, iletişim açısından değerlendirmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, tarama ve karşılaştırma yöntemi uygulanmıştır. Öncelikle kaynak eserdeki şiirler taranarak tespit edilen giyim-kuşam, süs ve ev eşyalarına ilişkin söz varlığı yüklendiği anlamlarına göre belirli başlıklar çerçevesinde tasnif edilmiştir. Bu başlıklar şöyledir: 1.Kıyafetler: Alt bedene giyilenler, Üst bedene giyilenler, Vücudun tamamını örten / giyilen giysiler; 2. Ayağa giyilenler 3. Süs eşyaları ve diğer aksesuarlar: Takılar, Başa ve yüze takılan aksesuarlar, Omuza ve boyuna takılan veya atılanlar. 4. Ev eşyaları. Buna ilaveten, sözvarlıklarının Özbekçe-Türkçe Sözlük, Türkçe-Özbekçe Sözlük, Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğünde tanıklanıp tanıklanmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Kaynak eserde tespit edilen söz varlıkları taranan sözlüklerde tanıklanmışsa hangi anlamda kullanıldığı belirtilerek eser kısaltması, yıl ve sayfa numarası ile parantez içerisinde verilmiştir: (YUTS, 2013: 388) gibi. Eğer tanıklanmamışsa parantez içerisinde sözlüklerin kısaltmasından sonra (-) işareti kullanılmıştır: ÖTS (-), TÖS (-), ÇTS (-) gibi. Sonuç bölümünde, eserden tespit edilen sözvarlıklarının taranan sözlükler arasında bulunup bulunmadığı karşılaştırma yapılarak tabloda gösterilmeye çalışılmıştır. Sözlüklerde bulunan söz varlıkları (+), bulunmayanlar (-) şeklinde belirtilmiştir.

İnceleme

1.Kıyafetler

1.1. Alt Bedene Giyilenler

Tambal “pantolon”: tambal “iç donu, don.” (YUTS, 2013: 388), ÖTS (-), TÖS (-), ÇTS (-).

1) Ğulaç tatma, guyek asqan çümbel bilen, / Söser tumaq, etles köyneq, *tambal* bilen. (Kulacı kadar uzun, süslü püslü eşarp ile / Söser tumaq¹, atlas gömlek, *pantolon* ile.)

1.2. Üst Bedene Giyilenler

Etles köyneq “atlas gömlek”: ÖTS (-), TÖS (-), ÇTS (-). Bu sözcük grubu ayrı ayrı sözcük olarak sözlüklerde yer almaktadır. Kelime grubu şeklinde bulunmamaktadır. Şöyle ki; atlas “kumaş; üstü ipekli, altı pamuklu kumaş” (ÖTS, 2016: 47), (ÇTS, 2013: 71); etles (A.) “atlas, harita atlası.” (YUTS, 2013: 118), atlas “ atlas kumaş, harita” (TÖS, 2018: 53), köyneq “gömlek” (ÇTS, 2013: 661), köyneq YUTS (-), ÖTS (-).

1) Ğulaç tatma, guyek asqan çümbel bilen, / Söser tumaq, *etles köyneq*, tambal bilen. (Kulacı kadar uzun, süslü püslü eşarp ile / Hayvan derisinden şapka, *atlas gömlek*, pantolon ile.) (Qizim Yiğlimañ / Kızım Ağlama 199/10-26)

Köyneq “gömlek” : köyneq “gömlek” (ÇTS, 2013: 661), köyneq YUTS (-), ÖTS (-), TÖS (-).

2) Kiygen *köynikiñ* meşru- yipektin, / Xuşxuy oynişñ öter yürektin, / Qiya béqişñ ğunçe porektin, /Aramcanim, gülzarim ussul. (Giydiğin *elbisen* doğal ipekten, / Neşeli dans etmen geçer yürekten, / Göz ucuyla bakışın gonca gülden, / Gönül huzurum çiçek bahçem dans.) (Ussul /Dans 372/43-17)

Toqiğan rexttin kiyim “dokunmuş kumaştan giysi” : kiyim “elbise, giyim, üst baş, giysi.” (ÖTS, 2016: 236), YUTS (-), TÖS (-), ÇTS (-).

3) Yip yasaptu pille oxşaş taş kebi eynekte hem, / *Toqiğan rexttin kiyim*, kiysun üçün ziba senem. (İp yapmış ipekböceğine benzer taş gibi aynada hem, / *Dokunmuş kumaştan giysi*, giymesi için güzel sanem.) (Körgezmidin Xatire / Sergiden Hatıra 456/ 57-16)

Girip köyneq “saten elbise”: köyneq “gömlek” (ÇTS, 2013: 661), köyneq YUTS (-), ÖTS (-), TÖS (-). Kelime grubu şeklinde kullanıma sözlüklerde rastlanmamıştır.

¹ Söser tumaq: süt emen hayvanın derisinden yapılan şapka türü. (Yakub vd. 1992: 617; Yakub vd. 1991: 345).

4) Nimşehitni qériğanda meptun qilğan, / *Girip köynek* kiygen qizniñ işçanlıqı. (Nimşehit'i ihtiyarladığında meftun eden, / *Saten elbise* giyen kızın çalışkanlığı.) (Aydiñ Kéçe /Aydınlık Gece 470/ 59-12)

1.3. Vücutun Tamamını Örtten/Giyilen Giysiler

Ton“cübbe”: ton“elbise, esbâb, libâs, hulle, kisvet” (ÇTS, 2013: 1146), ton“gocuk”(YUTS, 2013: 419),ÖTS (-),TÖS (-).

1) Mingili at, yégili aş, olturuşqa yaxşı cay, / Asqıda göş, kozıda yağ, üstimizde yéni *ton*.(Binmek için at, yemek için gıda, oturmak için iyi yer, / Askıda et, küpte yağ, üstümüzde yeni *cüppe*.) (Terci'i Bend / Tercii Bent 500/ 67- 33)

2) Yaş gül idin, ğunçe idin éçilmiğan, / Çéçek-munçaq bolup téxi çéçilmiğan, / Boyuñğa *ton* ölçep téxi piçilmiğan, / Kün-tün yazsam tügimeydu riyazitiñni. (Genç gül idin, goncaydın açılmayan, / Çiçek, boncuk olup daha saçılmayan, / Boyuna *cüppe* ölçüp daha biçilmeyen, / Gece gündüz yazsam bitmez sıkıntını.) (Mersiye 328/ 37-17)

Yipek köynek “ipek elbise”: ipek (YUTS, 2013: 177), ipek“ipak” (TÖS, 2018: 287), yipek “ipek” (ÇTS, 2013: 1255), ipak “ipek”(ÖTS, 2016: 188), köynek “gömlek” (ÇTS, 2013: 661), köynek ÖTS(-), TÖS(-), YUTS(-). Kelime grubu şeklinde kullanıma sözlüklerde rastlanmamıştır.

3) Halim körgeç boşışip, / Kétip qaldi xoşlişip, / Qarap qaldim arqidin, / *Yipek köynek* qirmizğa. (Hâlimi gördükçe gevşeyip, / Gitti veda edip, / Bakakaldım arkasından, / *İpek elbiseli* güzele.) (Uçrişiş / Karşılaşma 430/52-9)

2. Ayağa Giyilenler

Betinke “sandalet”: betinke (R.) “potin, botin.” (YUTS, 2013: 36), TÖS (-), ÖTS (-), ÇTS (-).

1) Toyliqığa kelgey neççe kala-maldin, / *Betinkeyu*, duxava hem bortme şaldin. (Toyluğuna gelsin birkaçı, hayvanlardan, / *Sandaletten*, kadifeden ve ipek şaldan.) (Qızım Yiğlimañ / Kızım Ağlama 198/10-22)

3. Süs Eşyaları ve Diğer Aksesuarlar

3.1. Takılar

Toyluq “Düğünde erkek tarafının kız tarafına aldığı kıyafet, takı gibi şeyler.”: toyluq “düğün için gereken şeyler.” (YUTS, 2013: 422), TÖS (-), ÖTS (-), ÇTS (-).

1) *Toyliqığa*² kelgey neççe kala-maldin, / Betinke, duxava hem bortme şaldin. (*Toyluğuna* gelsin birkaçı, hayvanlardan, / *Sandaletten*, kadifeden ve ipek şaldan.) (Qızım Yiğlimañ / Kızım Ağlama 198/10-22)

Altun sapaq “altın küpe”: Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. altun “altın” (ÇTS, 2013: 38), (TÖS, 2018: 36), (YUTS, 2013: 11), ÖTS (-), sapağ “kol, kulp, deste.” (ÇTS, 2013: 949), sapaq “salkım, sap.” (YUTS, 2013: 341), ÖTS (-), TÖS (-).

Altun üzük “altın yüzük”: uzuk / üzük “yüzük” (TÖS, 2018: 661), (ÖTS, 2016: 471)(ÇTS, 2013: 1201), (YUTS, 2013: 448).

Bileyzük “bilezik”: bilezük “bilezik” (ÇTS, 2013: 144), bilaguzuk “bilezik” (TÖS, 2018: 85), YUTS (-), ÖTS (-).

² Toyluq: Düğünde erkek tarafının kız tarafına aldığı kıyafet, takı gibi şeyler. (Yakub vd. , 1992: 296).

2) Nésip bolsun, *altun sapaq, altun üzük*, / Doppa qadaq bilikige qoş *bileyzük*. (Nasip olsun, *altın küpe, altın yüzük*, / Qadaq doppa, bileğine çift *bilezik*.) (Qızım Yiğlimañ /Kızım Ağlama 199 /10-25).

Mervayit boyunçaq “inci kolye”: marvarid “inci” (TÖS, 2018: 285),(ÖTS, 2016: 279), munchoq “inci kolye” (ÖTS, 2016: 279), mervayit (A.) “inci.” (YUTS, 2013: 268), boyunçaq “tasma.” (YUTS, 2013: 50), ÖTS (-), TÖS (-), ÇTS (-).

3) Apağ beden qız taqısa *mervayit boyunçaq* tizip, / Çişliriñdin belge dep, yazsam pidakarımğa xet. (Apak vücutlu kız taksa *inci kolye* dizip, / Dişlerinden işaret deyip, yazsam fedakârıma mektup.) (Xet /Mektup 304/ 32-11).

3.2. Başa ve Yüze Takılan Aksesuarlar

Qadaq doppa “takke”: doppa “takke.” (YUTS, 2013: 104), taqya “takke” (TÖS, 2018: 553), ÖTS (-),ÇTS (-).

1) Nésip bolsun, *altun sapaq, altun üzük*, / Doppa qadaq bilikige qoş *bileyzük*. (Nasip olsun, *altın küpe, altın yüzük*, / Qadaq doppa³, bileğine çift *bilezik*.) (Qızım Yiğlimañ /Kızım Ağlama 199 /10-25).

Söser tumaq “süt emen hayvanın derisinden yapılan şapka türü”:TÖS(-),ÖTS(-),tumağa “Deşt-i Kıpçakta Kazakların başlarına giydikleri kalpak, kulakçın, tamak, külâh.” (ÇTS, 2013: 1158), tumak “kışlık deri şapka; kalpak.” (YUTS, 2013: 426), söser (F.) : ağaç sansarı; ağaç sansarı kürkü.” (YUTS, 2013: 362).

Çümbel “peçe”: ÇTS (-),ÖTS (-), TÖS (-), çümbel /çümbet /çümberde (U./ F.) “ örtü, peçe; perde” (YUTS, 2013: 88-89).

1) Ğulaç tatma, guyek asqan *çümbel* bilen, / Söser tumaq⁴, etles köyneq, tambal bilen. (Kulacı kadar uzun, süslü püslü eşarp ile / Deri şapka, atlas gömlek, pantolon ile.) (Qızım Yiğlimañ /Kızım Ağlama 199/10-26).

Şepke “şapka”: ÇTS (-), ÖTS (-),TÖS (-),YUTS (-).

2) Béşida *şepke*, yüzi uzunçaq, / *Şepke* qiriğa tiziptu munçaq. (Başında *şapka*, yüzü uzunca, / *Şapka* kenarına dizmiş boncuk.) (Qéyiqçi Bovay Piñ /Kayıqçı Dede Ping 374/ 44-3).

Tumaq “kalpak”: TÖS (-),ÖTS (-),tumağa “Deşt-i Kıpçakta Kazakların başlarına giydikleri kalpak, kulakçın, tamak, külâh.” (ÇTS, 2013: 1158), tumak “kışlık deri şapka; kalpak.” (YUTS, 2013: 426).

3) Qattiq soğucq kara qışta, / Bolmiğan *tumaq* başta, / Düşmen öyde biz taşta, / Bumu dilda saqlansun!... (Çok soğuk kara kışta, / Olmamış *kalpak* başta, / Düşman evde, biz dışarıda, / Bu da gönülde saklansın!...) (Seperdiki Yarımğa / Seferdeki Yârime 322/36-16).

Tac “taç”: TÖS (-), ÖTS (-), tâc (A.) “taç, çelenk” (ÇTS, 2013: 1060),(YUTS, 2013: 384).

Romal “başörtü”: romal (F.) “başörtü” (YUTS, 2013: 335), TÖS (-), ÖTS (-), ÇTS (-).

4) U, padişah qildi sovğa-yadikar, /Birdin saet, *tac, romal*, tonmu bar, /Bizge emes veten séniñ şeripiñ, / Qobul qilip alqinimda séğindim. (O, padişah etti hatıra hediye, / Birer saat, *taç, başörtü*, cübbe var, / Bize değil vatan senin şerefine,/Kabul edip aldığımdaya özledim.) (Séğindim /Özledim 424/51-24)

5) Rast dediniz xumaköz, eslep étiz işini,/Tünlerde bağlidim bağ, kündüz térip béşini,/ Qılğan musabiqide ötküzmidim kişini,/Keşte tikişke teyyar emdi *romaliñizğa*. (Doğru

³ Doppa: takke, qadaq doppa: bir doppa türü (Harbalioğlu, 2019: 199).

⁴ Söser tumaq: süt emen hayvanın derisinden yapılan şapka türü (Yakub vd., 1992: 617; Yakub vd., 1991: 345).

söylediniz güzel gözlü, hatırlayıp tarla işini,/Gecelerde bağladım bağ, gündüz topladım buğday başını,/Girdiğim yarışmada geçirmediğim kişiyi/Nakiş işlemeye hazır şimdi *başörtünüze.*)(Bir Nomur /Bir Numara 472/60-6)

3.3. Omuza, boyuna takılan veya atılanlar:

Duxava, bortme şal “kadife ve ipek şal”: Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Duxava (F.) “kadife” (YUTS, 2013: 106), duxoba “kadife” (ÖTS, 2016: 130), (TÖS, 2018: 302), ÇTS (-); bortme ÇTS (-), TÖS (-), ÖTS (-), YUTS (-); şâl (F.) “şal” (ÇTS, 2013: 1025), şal(R.) “şal” (YUTS, 2013: 373), TÖS (-), ÖTS (-).

1) Toyliqığa kelgey neççe kala-maldin, / Betinkeyu, *duxava hem bortme şaldin.* (Toyluğuna gelsin birkaçı, hayvanlardan, / Sandaletten, *kadifeden ve ipek şaldan.*) (Qızım Yiğlimañ / Kızım Ağlama 198/10-22).

4. Ev Eşyaları

Körpe “pamuklu döşek, yatak”: körpe “yatak, yorgan” (ÇTS, 2013: 659), körpe “pamuklu döşek” (YUTS, 2013: 207), TÖS (-), ÖTS (-).

Yotqan “yorgan”: yotqan “yorgan” (YUTS, 2013: 471), ÇTS (-), TÖS (-), ÖTS (-).

Löñge “havlu”: löñge “havlu” (YUTS, 2013: 258), ÇTS (-), TÖS (-), ÖTS (-).

Yağliq “mendil”: yağliq “mendil, bez parçası.” (ÇTS, 2013: 1220), yağliq “mendil” (YUTS, 2013: 454), ÖTS (-). TÖS’de (2018: 383) mendil (A.) “Ro‘molcha.” olarak verilir, ancak yağliq sözcüğü yer almamaktadır.

1) Paxta birle qamdilur öyniñ pütün hacetliri, / *Körpe-yotqan, löñge-yağliqlar* kebi adetliri. (Pamuk ile temin edilir evin tüm ihtiyaçları, / *Yatak, yorgan, havlu, mendiller* gibi âdetleri.) (Körgezmidin Xatire / Sergiden Hatıra 466/57-85).

Yuñ buyum “yün eşya”: Taranan sözlüklerde kelime grubu olarak kullanıma rastlanmamıştır. Sözlüklerde ayrı ayrı kullanımları tespit edilmiştir.

yung “yün” (TÖS, 2018: 659), (ÖTS, 2016: 508), yuñ “yün” (ÇTS, 2013: 1265), yuñ /juñ “yün” (YUTS, 2013: 472, 187). Buyum “nesne, eşya” (YUTS, 2013: 55), buyum “eşya, şey; nesne, cisim; alet, araç.” (ÖTS, 2016, s.102), eşya “ashyo, buyum” (TÖS, 2018: 192), buyum ÇTS (-).

Kigiz “kilim”: kigiz “keçe.” (YUTS, 2013: 199), kığız / kıkız “keçe, çul, palas” (ÇTS, 2013: 619,633), kigiz “kalın keçe” (ÖTS, 2016: 234), keçe “kigiz, namat” (TÖS, 2018: 323).

2) Keñtaşadur göş ve yağ adette istémalimiz, / Hemme öyde *yuñ buyum, kigiz-bisatu* bar pütün. (Genellikle boldur et ve yağ tüketimimiz, / Her evde *yün eşya, kilim* ve benzeri var bütün.) (Tercii- Bend / Tercii Bent 500/67-30).

Sonuç

Nimşehit'in şiirlerinden hareketle maddi kültür unsurları içerisinde ifade edilen ve o döneme ait sosyal ve kültürel yaşamın izleri olarak da değerlendirilebilen giyim-kuşam ve süs eşyaları ile ilgili söz varlığına ilişkin tespitler şöyledir:

1. *Kıyafetler: Alt bedene giyilenler:* Tambal “pantolon”; *Üst bedene giyilenler:* Etles köynek “atlas gömlek”, Köynek “gömlek”, Toqığan rexttin kiyim “dokunmuş kumaştan giysi”, Girip köynek “saten elbise”; *Vücadun Tamamını Örtken / Giyilen Giysiler:* Ton “cübbe”, Yipek köynek “ipek elbise”; 2. *Ayağa giyilenler:* Betinke “sandalet”; 3. *Süs eşyaları ve diğer aksesuarlar: Takılar:* Toyluq “Düğünde erkek tarafının kız tarafına aldığı kıyafet, takı gibi şeyler.”, Altun sapaq “altın küpe”, Altun üzük “altın yüzük”, Bileyzük “bilezik”, Mervayit boyunçaq “inci kolye”. *Başa ve yüze takılan aksesuarlar:* Qadaq doppa “takke”, Söser tumaq “süt emen hayvanın derisinden yapılan şapka türü”, Şepke “şapka”, Tumaq “kalpak”, Çümbel

“peçe”, Romal “baş örtü”, Tac “taç”. *Omuza, boyuna takılan veya atılanlar*: Duxava, bortme şal “kadife ve ipek şal”. *4.Ev eşyaları*: Körpe “pamuklu döşek, yatak”, yotqan “yorgan”, löñge “havlu”, yağlıq “mendil”, yuñ buyum “yün eşya”, kigiz “kilim”.

Nimşehit’in şiirleri incelediğinde giyim-kuşam ve süs eşyalarına ilişkin söz varlığının daha çok günlük yaşamla özdeşleşen, şepke “şapka”, tumaq “kalpak”, çümbel “peçe”, tambal “pantolon”, köynik “gömlek”, yipek köynek “ipek elbise”, ton “cübbe” gibi giyim ve süs eşyaları olduğu görülmektedir. Süs eşyalarına yönelik söz varlığının, kadınların başa, yüze, kulağa, ele, omuza taktıkları veya attıkları; sapaq “altın küpe”, altun üzük “altın yüzük”, bileyzük “bilezik”, mervayit boyunçaq “inci kolye”, şepke “şapka”, çümbel “peçe”, romal “başörtü”, tac “taç”, duxava, bortme şal “kadife ve ipek şal” gibi eşyalar olduğu görülür. Erkeklerin süs eşyası olarak sayılabilecek eşyalarının çok az olduğu ve bunların başa takılan; qadaq doppa “takke”, tumaq “kalpak” gibi aksesuarlar olduğu söylenebilir. Şiirlerde rastlanan ev eşyalarının insanların gündelik yaşamında kullandığı yatak, yorgan, havlu, kilim gibi eşyalar olduğu görülür: körpe “pamuklu döşek, yatak”, yotqan “yorgan”, löñge “havlu”, yağlıqlar “mendiller”, yuñ buyum “yün eşya”, kigiz “kilim.”.

Aynı zamanda Nimşehit’in özel gün olarak nitelendirilebilen düğünlerde kullanılan eşyalara ilişkin de bilgiler verdiği görülür. Bu giyim ve süs eşyaları şöyledir: tac “taç”, takılar: toyliq “Düğünde erkek tarafının kız tarafına aldığı kıyafet, takı gibi şeyler.”, altun sapaq “altın küpe”, altun üzük “altın yüzük”, bileyzük “bilezik” gibi.

Göktürkler, günlük yaşamları için gerekli ürünleri üretmek ve yapmak için, avladıkları veya yetiştirdikleri hayvanların derileri, kürkleri ve yünlerini kullanmışlar, bu malzemelerden şapka, börk, çizme, çorap, palto, ceket, pantolon ve ayakkabı gibi giyim eşyaları yapmışlardır. Türkler günlük yaşayışlarında çeşitli başlıklar kullanmışlardır. Ancak ileri gelenleri, makam sahiplerini diğerlerinden ayıran unsur, taktıkları başlıkların farklılığı olmuştur. Çünkü toplumda belirli statüye sahip olanlar daha uzun ve gösterişli başlıklar kullanmışlardır (Kafesoğlu, 1998: 319-320). Göktürklerin başlık olarak daha çok keçeden yapılmış börk giydikleri bilinir. Uygurlarda kıyafetlerde yerleşik yaşama uygun olarak görselliğin öne çıktığı, şapkaların dinsel inanışlar etkisiyle uzadığı ve dinî motiflerin hâkim olduğu bir giyim tarzı olduğu gözlenmektedir. Türk kavimlerinde yaygın bir şekilde kullanılan keçe, şapka ve külâhlara Uygurlar döneminde mani dininin etkisiyle tepelikler ilave edildiği görülür. Nimşehit’in şiirlerinde de dinî yaşamın bir göstergesi olan qadaq doppa “takke” ve tumaq “kalpak”, romal “başörtü” gibi giyim-kuşama ait söz varlığının kullanıldığı görülür.

Çağdaş Uygur Edebiyatının önde gelen şairlerinden Nimşehit’in şiirlerinde ev eşyaları içerisinde kigiz “kilim, keçe” sözcüğü yaşamaktadır. Bu söz varlığı ve aynı zamanda sanat dalı, Türkistan’dan göç ederek Anadolu’daki Türk varlığını zenginleştiren Türk boyları arasında keçe ve keçeden yapılan giyim-kuşam kültürü olarak devam edip yayılmıştır. Bacıyân-ı Rum örgütünün başında Ahi Evran’ın eşi olan Fatma Bacı, Anadolu kadınlarına birlik beraberliğin sağlanmasının yanında, teşkilatlı bir şekilde halı, kilim, keçe ve terzilik gibi pek çok sanat dalını öğrettiği bilinmektedir (Beğiç, 2016: 292).

Nimşehit’in şiirlerinde, Anadolu’nun köy ve kasabalarında, konar-göçer yaşam süren halk kıyafetleri olarak belirtilen ve çeşitli Türk coğrafyalarında yöresel veya yerel kıyafet olarak da sayılabilecek olan tambal “pantolon”, ton “cübbe”, qadaq doppa “takke”, tumaq “kalpak” şepke “şapka”, köynik “gömlek” gibi giyim-kuşama ilişkin söz varlığının yanı sıra toqığan rexttin kiyim “dokunmuş kumaştan giysi”, girip köynek “saten elbise”, etles köynek “atlas gömlek”, yipek köynek “ipek elbise”, duxava, bortme şal “kadife ve ipek şal” gibi tekstil ürünleri, el tezgâhlarında dokunan veya fabrikalarda yapılan giyim-kuşam eşyaları ile kıyafeti tamamlayan süs eşyalarına ilişkin söz varlığına rastlanmıştır.

Özkan Nalbant ve Aman (2019:1196), *Çağatay Dönemi Giyim Kuşam ve Süslenme Terimleri* adlı çalışmada, Türklerde sosyo-kültürel hayatın giyim-kuşama yansıdığını belirterek bu durumu şu örnekle açıklamaktadırlar: Türklerin sürekli at üzerinde yaşamlarını sürdürmeleri, zaman geçirmeleri, atın Türklerde önemli yerinin olması, giyim-kuşam olarak Türklerin bu hayat tarzına uygun kıyafetler tasarlama ve tercih etmelerine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak, uzun süre at üzerinde olmalarından kaynaklanabilecek sürtünme ve bacaklarda oluşabilecek yaralanmalara karşı üm veya tizlik, dizlik adı verilen süvarilerin kullandığı paçaları dar, üstü biraz daha geniş kalın pantolonlar giymişlerdir. Nimşehit'in şiirlerinde de bu söz varlığına rastlanır: Tambal “pantolon”, tambal “iç donu, don.” : Ğulaç tatma, guyek asqan çümbel bilen, / Söser tumaq, etles köynek, *tambal* bilen. (Kulacı kadar uzun, süslü püslü peçe ile / Söser tumaq, atlas gömlek, *pantolon* ile.)

Begiç (2016: 291) çalışmada, Göktürk devrinde, kadın ve erkek kıyafetlerinin birbirine benzediği ve bugünkü medeni kıyafet yapısına çok yakın olduğunu belirttiğini, Göktürklerde elbiseye ton(don) veya kedüm/kedgü olarak ifade edildiğini açıklar. Nimşehit'in şiirlerinde de bu söz varlığına rastlanır: Ton “cübbe”, ton “elbise, esbâb, libâs, hulle, kisvet”: .../Boyuñğa *ton* ölçep téxi piçilmiğan,/(.../Boyuna *cüppe* ölçüp daha biçilmeyen,/...).

Altıncılık (2020: 1103-1107), erkek ve bayanların giydiği kaftanların var olduğu Göktürk devrinde takı kullanımı önemli bir unsur olmakla beraber küpe, kolye, bilezik, yüzük ve taç gibi takı malzemelerinin giyim-kuşamı tamamlayan unsurlar olarak kullanıldığı, taç ve küpenin erkek ve kadın figürlerde aksesuar ve süs eşyası olarak kullanımının görüldüğü ifade edilir. Ögel (1984: 140) ise, Göktürk devrine ait olan kurganlarda yapılan kazılarda, ipekli atlas kumaşlar, küpeler, boncuklar ve kabarık inci dizileri ile süslenmiş plakalar, Çin aynası, tokalar gibi kıymetli takılara rastlandığını belirtir. Takı malzemesi olan taç, Nimşehit'in şiirinde de geçen bir söz varlığıdır: Tac “taç”: U, padişah qildi sovğa-yadikar, / Birdin saet, *tac*, romal, tonmu bar, / Bizge emes veten séniñ şeripiñ, / Qobul qilip alqinimda séğindim. (O, padişah etti hatıra hediye, / Birer saat, *taç*, başörtü, cübbe var/...).

Ögel (2000: 204-208)'e göre, Göktürklerden sonra devlet kurup yerleşik hayata geçen Uygurlar, kabul ettikleri yeni dinleri olan Maniheizm ve Budizm'in etkisi ile inşa ettikleri tapınaklarda yaptıkları duvar resimlerinden de döneme ait giyim-kuşam ile ilgili bilgiler verir: Uygurlarda kıyafetlerde yerleşik yaşama uygun olarak görselliğin öne çıktığı, şapkaların dinsel inanışlar etkisiyle uzadığı ve dini motiflerin hâkim olduğu bir giyim tarzı oluştuğunu ifade eder. Türk kavimlerinde yaygın bir şekilde kullanılan keçe, şapka ve külâhlara Uygurlar döneminde mani dininin etkisiyle tepecikler ilave edildiği fresklerden anlaşılır. Nimşehit'in şiirinde bu söz varlığının örneğine rastlanır: Şepke “şapka”.

Keçe başlıklar Osmanlı döneminde askeriyede rütbe ve halk arasında toplumsal statü belirlemede önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Kavuklar biçimlerine göre; külâh, kılansuva, üsküf, börk, kallavi, mücevveze, takke, kalpak, fes gibi isimlerle çeşitlilik göstermiştir (Başar Ergenekon, 1999: 36, *akt.* Begiç, 2016: 294). Nimşehit'in şiirlerinde de bu sözvarlıklarına rastlanmıştır: Qadaq doppa “takke”, Tumaq “kalpak”.

Serbest (2023: 210), Uygur Türklerinde, pahalı kumaşlardan dikilen cüppenin güreşi kazanan pehlivana giydirilmesi ve işlemeli potanın/bel bağın bağlanması galibiyetin sembolü olarak değerlendirildiğini belirtir. Nimşehit'in şiirlerinde de ton sözcüğünün “cüppe” anlamıyla kullanıldığı şiir örneklerine rastlanır: Mingili at, yégili aş, olturuşqa yaxşı cay, /Asqida göş, kozida yağ, üstimizde yéñi *ton*. (Binmek için at, yemek için gıda, oturmak için iyi yer, /Askıda et, küpte yağ, üstümüzde yeni *cüppe*.) (Terc'i Bend/Tercii Bent 500/67-33)

Serbest (2023: 211), doppayı, Türk evren algısının bir sembolü olarak değerlendirir ve şu açıklamalara yer verir: Badam/badem, çimen ve gül/çiçek doppanın iletişimsel anlam

bakımından Uygur Türklerinin yaşam şekli, yaşadıkları coğrafya hakkında bilgiler sunduğunu, dizim olarak kadınların doppaları genel itibariyle tören ve merasimlerde tercih ederken, erkeklerin doppaları günlük herhangi bir kıyafet ile de dizimlediklerinin tespit edildiğini belirtir. Nimşehit'in şiirlerinde de "doppa"nın geçtiği örnek şöyledir: Qadaq doppa "takke": doppa "takke.", Nésip bolsun, *altun sapaq, altun üzük*,/Doppa qadaq bilikige qoş *bileyzük*. (Nasip olsun, *altın küpe, altın yüzük*, /Qadaq doppa⁵, bileğine çift *bilezik*.).

Uygur Türklerinin giyim-kuşam kültürü içerisinde mevcut olan bazı kıyafetler ve motifler, toplum tarafından anlamlandırılarak gelenek içerisindeki tekrarlar ile sembol hâline gelmiştir. Bu sembollerden biri de Uygur Türkleri ile özdeşleşerek kimlik sembolü olan "atlas/etles" adı verilen ipek kumaştır (Serbest, 2023: 198). Atlas kumaştan yapılan kıyafetler daha çok meşrep, beşik toyu, düğün vb. törenlerde kullanıldığı için geleneksel giyim-kuşamın ön plana çıkarılması sağlanmıştır. Bu yüzden yine toplantı, tören ve merasimlerde Uygur kültürünün/kimliğinin sembol parçalarından birisi olan doppa ile kıyafetler tamamlanır. Atlas kumaş ve doppalar farklı yapıda olsalar da anlamsal olarak takım oluşturduğu görülür (Serbest, 2023: 201). Nimşehit'in şiirlerinde giyim-kuşama ilgili söz varlığı içerisinde bu sözcükbirim yer alır: Etles köynek "atlas gömlek": Ğulaç tatma, guyek asqan çümbel bilen,/Söser tumaq, *etles köynek*, tambal bilen.(Kulacı kadar uzun, süslü püslü peçe ile / Hayvan derisinden şapka, *atlas gömlek*, pantolon ile.).

Tablo 1: Giyim-Kuşam, Süs ve Ev Eşyalarının Sözlüklerdeki Kullanımı

Giyim-kuşam, süs,ev eşyaları	YUTS	ÇTS	ÖTS	TÖS
Kıyafetler				
Tambal "pantolon"	+	-	-	-
Etles köynek "atlas gömlek"	Kelime grubu şeklinde bulunmamaktadır.	Kelime grubu şeklinde bulunmamaktadır.	Kelime grubu şeklinde bulunmamaktadır.	Kelime grubu şeklinde bulunmamaktadır.
	Atlas: + Köynek: -	Atlas: + Köynek: +	Atlas: + Köynek: -	Atlas: + Köynek: -
Köynik "gömlek"	Köynek: -	Köynek: +	Köynek: -	Köynek: -
Toqığan rexttin kiyim "dokunmuş kumaştan giysi"	-	-	Kiyim: +	-
Girip köynek "saten elbise"	Kelime grubu şeklinde bulunmamaktadır.	Kelime grubu şeklinde bulunmamaktadır.	Kelime grubu şeklinde bulunmamaktadır.	Kelime grubu şeklinde bulunmamaktadır.
	Köynek: -	Köynek: +	Köynek: -	Köynek: -

⁵ Doppa: takke, qadaq doppa: bir doppa türü. (Harbalioğlu, 2019: 199)

Ton "cübbe"	+	+	-	-
Yipek köynek "ipek elbise"	İpek: + Köynek: -	Yipek: + Köynek: +	İpak: + Köynek: -	İpek: + Köynek: -
Ayağa giyilenler				
Betinke "sandalet"	Betinke (+)	-	-	-
Süs eşyaları ve diğer aksesuarlar				
Toyluq "Düğünde erkek trf. kız trf. aldığı kıyafet, takı gibi şeyler."	Toyluğ : +	-	-	-
Altun sapaq "altın küpe"	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Altun: + Sapag / Sapak: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Altun: + Sapag /Sapak: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Altun: - Sapag /Sapak: -	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Altun: + Sapag /Sapak: -
Altun üzük "altın yüzük"	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Uzük / Üzük: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Uzük / Üzük: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Uzük / Üzük: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Uzük / Üzük: +
Bileyzük "bilezik"	-	-	-	Bilaguzük: +
Mervayit boyunçaq "inci kolye"	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Mervayit: + Boyunçak : +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır.	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Marvarid : +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Marvarid : +
Qadaq doppa "takke"	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Doppa: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Doppa: -	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Doppa: -	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Doppa: - Taqya: +

Söser tumaq “süt emen hayvanın derisinden yapılan şapka türü”	+	+	-	-
Çümbel “peçe”	+	-	-	-
Şepke “şapka”	-	-	-	-
Tumaq “kalpak”	+	+	-	-
Tac “taç”	+	+	-	-
Romal “başörtü”	+	-	-	-
Duxava, bortme şal: “kadife ve ipek şal”	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Duxava: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Duxoba / Duxava: -	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Duxoba: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Duxoba: +

Ev eşyaları

Körpe “pamuklu döşek, yatak”	+	+	-	-
Yotqan “yorgan”	+	-	-	-
Löñge “havlu”	+	-	-	-
Yağliq “mendil”	+	+	-	+
Yuñ buyum “yün eşya”	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Yuñ / Juñ: + Büyüm: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Yüñ: + Buyum: -	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Yung: + Buyum: +	Kelime grubu şeklinde kullanımına rastlanmamıştır. Yung: + Eşya: +
Kigiz “kilim”	+	+	+	+

Kısaltmalar

A.	Arapça
F.	Farsça
ÇTS	Çağatay Türkçesi Sözlüğü
ÖTS	Özbekçe-Türkçe Sözlük
R.	Rusça
TÖS	Türkçe-Özbekçe Sözlük
U.	Uygur Türkçesi
YUTS	Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü
trf.	tarafından

Kaynakça

- Aliyeva, Gulnara (2020). "Türkdilli Sözlüklerde Yer Alan Giyim-Kuşam Adları Üzerine". *XV. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*. (Tiflis, 25-28 Eylül 2020). (Ed. Rasim Özyürek, Âbide Doğan, Ayşegül Celepoğlu, Ayşen Gençtürk). Gürcistan-Tiflis: 160-165.
- Altinkılıç, Arzu Emel (2020). "Göktürk Devri Giyim Kuşam Geleneğine Bir Bakış". *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(53): 1101-1110.
- Başar Ergenekon, Cavidan (1999). *Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi Renk Desen Teknik ve Kullanım Özellikleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Begiç, Hacer Nurgül (2016). "Giyim Kuşam Kültüründe Keçe Sanatına Tarihsel Bir Bakış". *SUTAD*, 40: 287-297.
- Ceran, Kudret (2019). *Karahanlı Türkçesi Metinlerinde Giyim Kuşam Adları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, Çulpan Zaripova (2008). "Kazan-Tatarlarında Giyim-Kuşam Kültürü". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 72-79.
- Ertürk, Nilay (2018). *Orta Asya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Türklerde Giyim Kuşam*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Harbalioğlu, Neşe (2019). *Uygur Şair Nimşehit ve Şiirleri*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Necip, Necipoviç Emir (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (çev.: İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (1984). *Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, Bahaeddin (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. C. 5. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Matbaası.
- Özkan Nalbant, Bilge; Aman, Betül (2019). "Çağatay Dönemi Giyim Kuşam ve Süslenme Terimleri". *X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*. (Eskişehir, 17-19 Ekim 2018). (Ed. Ferruh Ağca, Adem Koç), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, 1196-1210.
- Serbest, Kamile (2023). "Türklerinin Giyim-Kuşam Kültüründe Öne Çıkan Semboller". *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 11(34):194, 213.
- Tezcan, Münevver (1983). "Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1):255-276.
- Ünlü, Suat (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Üşenmez, Emek vd. (2016). *Özbekçe-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Türk Dünyası Vakfı-Eskişehir Valiliği.

Veli, Hatice (2022). *Eski Uygurlarda Yerleşik Yaşam Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Yakub, Abliz vd. (1991). *Uygur Tiliniñ İzahliq Luğiti (T-X)*. Pekin: Milletler Neşriyatı.

Yakub, Abliz vd. (1992). *Uygur Tiliniñ İzahliq Luğiti (D-F)*. Pekin: Milletler Neşriyatı.

Yıldırım, Talip; Özgen, Senem (2013). "Divânü Lügâtit Türk' te Yer Alan Giyim Kuşam ve Süs Eşyaları Adları". *Muzaffer Akkuş Armağanı Kitabı*, 406-420.

Yusupova, Nasiba (2018). *Türkçe-Özbekçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.